

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A
L'ESGLÉSIA DE SANT JULIÀ D'ALTURA. SABADELL
(VALLÈS OCCIDENTAL).**

EXPEDIENT R/N 470 K121-N-637-2015-1-13486

Dates de la intervenció: juny 2015.

FRANCESC X. FLORENSA I PUCHOL

Arqueòleg Director:

FRANCESC X. FLORENSA I PUCHOL

Gestió de la intervenció:

ATICS SL

Fitxa tècnica

Jaciment arqueològic: Església de Sant Julià d'Altura.

Cronologia: medieval-modern.

Terme municipal / comarca: Sabadell/ Vallès Occidental.

Tipus d'excavació: Intervenció arqueològica preventiva.

Motiu: Reformes.

Promotor: Parròquia de Sant Julià d'Altura (parròquia del sagrat Cor de Ca n'Oriac).

Direcció facultativa: Núria Marcet (Arquitecta).

Empresa adjudicatària arqueologia: ATICS, SL *Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric.*

Data de la intervenció: juny del 2015.

Direcció arqueològica: Francesc X. Florensa i Puchol.

Aixecament planimetria / digitalització de plànols: Àlex Moreno.

Fotografia: Francesc X. Florensa i Puchol.

ÍNDEX

1	INTRODUCCIÓ.....	4
2	CONTEXT GEOGRÀFIC.....	5
2.1	Situació de la zona excavada	5
2.2	Context geològic.	5
2.3	Context geofísic de Sabadell.	6
3	ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS.....	8
3.1	Antecedents històrics.....	8
3.2	Antecedents arqueològics.....	11
4	MÈTODE EMPRAT EN EL TREBALL DE CAMP.....	13
5	DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS.....	14
6	CONCLUSIONS.....	16
7	BIBLIOGRAFIA.....	17
8	DOCUMENTACIÓ GRÀFICA.....	18
8.1	Fotografies.....	18
8.2	Planimetria.....	27
9	RELACIÓ I DESCRIPCIÓ DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES.....	28

1 INTRODUCCIÓ.

La memòria arqueològica que presentem recull els resultats de la intervenció realitzada a l'església de Sant Julià d'Altura de Sabadell, comarca del Vallès Occidental.

La intervenció arqueològica fou motivada per les obres d'instal·lació d'una nova tanca a l'accés del cementiri de l'església.

Donada la ubicació de la zona on s'havien de desenvolupar les obres, davant l'accés al temple i en relació directa al cementiri adjacent, es feia obligat un control arqueològic de les obres.

Així, la Parròquia de Sant Julià d'Altura (parròquia del sagrat Cor de Ca n'Oriac), mitjançant l'arquitecta encarregada de l'obra (Núria Marcet), encarregà a l'empresa **ATICS, S.L.** la realització d'una intervenció arqueològica preventiva d'acord amb el que dictamina el Decret 78/2002, de 5 de març, del reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic de Catalunya (DOGC 3594, de 13-05-2002).

La intervenció arqueològica havia de suposar el control dels rebaixos i l'excavació, documentació i protecció en certs casos, de les potencials restes arqueològiques conservades al subsòl. La intervenció arqueològica es dugué a terme el dia 29 de juny de 2015 sota la direcció de l'arqueòleg **Francesc X. Florensa i Puchol**.

2 CONTEXT GEOGRÀFIC.

2.1 SITUACIÓ DE LA ZONA EXCAVADA

La intervenció arqueològica s'ha dut a terme a l'església de sant Julià d'Altura. S'hi pot arribar mitjançant la carretera de Sabadell a Matadepera BV-1248, al km. 4. Les coordenades UTM 31N/ETR S89 són: X: 422264.0 i Y: 4603907.0 amb una alçada de 304m snm.

Ubicació de la intervenció arqueològica a Sant Julià d'Altura.

2.2 CONTEXT GEOLÒGIC.

Els diferents jaciments excavats al centre de Sabadell estan situats, geològicament, dins la depressió del Vallès-Penedès, la qual té 100 Km de llarg i entre 12 i 14 Km d'ample. El salt de la falla septentrional, que la limita, varia entre els 2000 i 3000 metres i es manté activa al menys des del miocè inferior fins al superior, afectant localment les succions pliocèniques. Unes altres falles menors, amb uns centenars de metres de salt, constitueixen el marge meridional de la depressió. Aquestes falles foren recobertes per dipòsits del burdigalià superior-langhiense.

L'estratigrafia es caracteritza, geològicament, per una sèrie terrígena que consisteix, principalment, en sistemes al·luvials en ventall de diversos períodes. En els seus

estadis evolutius inicials (oligocè superior-miocè inferior) aquests ventalls procedeixen dels dos marges de la depressió, però en etapes posteriors (miocè mig i superior) l'àrea font queda restringida als marges septentrionals. Ocasionalment durant el miocè inferior (ramblià superior-aragonià inferior) també es desenvoluparen sistemes lacustres i palustres somers, en ocasions de caràcter evaperític. Els ventalls al·luvials es transformen en ventalls litorals quan foren afectats per les transgressions marines del languians i del serraval·lians, i al llarg de la seva evolució també succeïren diversos episodis de progradació.

El reompliment de la conca del Vallès-Penedès es pot considerar format per tres unitats principals. De la més antiga a la més moderna serien les següents¹:

- Complexes continentals inferiors: dipòsits de sistemes al·luvials i lacustres.
- Unitats del complex marí i de transició: successions de diverses èpoques i registren el desenvolupament d'una ampla varietat de dispositius sedimentaris marins i transaccionals, formats en les etapes evolutives de la depressió en les que es varen produir transgressions marines.
- Complexos continentals superiors: dipòsits de sistemes al·luvials.

Al Vallès Occidental estan formats diversos ventalls al·luvials que tenen la seva capçalera en la Serralada Prelitoral i s'estenen cap al sud, amb materials de grà gruixut en les zones proximals i llims i argiles en les zones més distals. Aquests sistemes són, d'oest a est, el d'Olesa-Les Fonts, el de Terrassa Viladecavalls, el de Castellar de Vallès i el Sentmenat. La seva edat va des de l'aragonià mitjà al tuolià. En el rebliment sedimentari de la depressió també es reconeixen dipòsits, de poca grandària, pliocènics, plistocènics i holocènics, sobre les superfícies erosives excavades en el substrat preneògen i neogen².

2.3 CONTEXT GEOFÍSIC DE SABADELL.

La ciutat de Sabadell està situada dins de la plana del Vallès a la banda sud-est del massís de Sant Llorenç. Tot el terme municipal està travessat pel riu Ripoll en sentit de nord-est a sud-est, aquest fet condiciona tot el relleu de la banda oest del territori on s'hi troben forts desnivells a l'est, al marge esquerre del riu Ripoll.

¹ GARCÉS i altres (1996).

² AGUSTÍ i altres (1985), CABRERA (1992) i GARCÉS i altres (1996).

El clima de la ciutat de Sabadell és, com a la resta de la comarca, mediterrani litoral, és a dir que la zona no pateix uns hiverns molt rigorosos i té uns estius suaus. Les temperatures acostumen a ser temperades, amb una oscil·lació tèrmica dels 6 al 8 graus al hivern i entre els 21 als 24 graus a l'estiu. Les pluges són escasses i de caràcter torrencial durant la primavera i tardor.

La vegetació original estava predominada pels boscos perennifolis que la continua activitat humana ha anat transformat des d'èpoques prehistòriques. En llocs propers al riu hi predominen la vegetació de ribera, mentre que a les planes, on abans de les grans modificacions antròpiques hi havia zones boscoses d'alzines, actualment hi ha boscos de pins i les extensions on s'hi ha desenvolupat les diverses activitats agrícoles.

La presència del riu Ripoll ha estat essencial en el desenvolupament de les activitats econòmiques de la ciutat. Al llarg del seu curs s'han establert molins, primer fariners i després drapers i paperers, i posteriorment va permetre l'articulació de tota la indústria tèxtil.

3 ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS.

3.1 Antecedents històrics.

La parròquia de Sant Julià d'Altura

La parròquia de Sant Julià d'Altura apareix esmentada a partir del segle XI; la primera menció és de l'any 1029, en una donació de terres al monestir de Sant Llorenç del Munt, on apareix la cita in terra *Sancti Iuliani*. L'any 1042 ja apareix com *Sancti Iuliani Altura* i en un document del 1052 s'esmenta la sagrera i l'existència d'algunes construccions.

No és però fins el 1066 que hom troba aplicat el mot "parròquia" al seu terme, en una donació a Sant Cugat del Vallès.

Novament, en una donació del 10 de març de 1092 es localitza un molí "infra termine Terratia, in parrochia Sancti Iulani de Altura" fet que demostra que, com esmenta R. Baró i Cabrera³: "no queda cap dubte sobre la simultaneïtat de l'ús de totes dues xarxes de divisió del territori, la civil i la eclesiàstica".

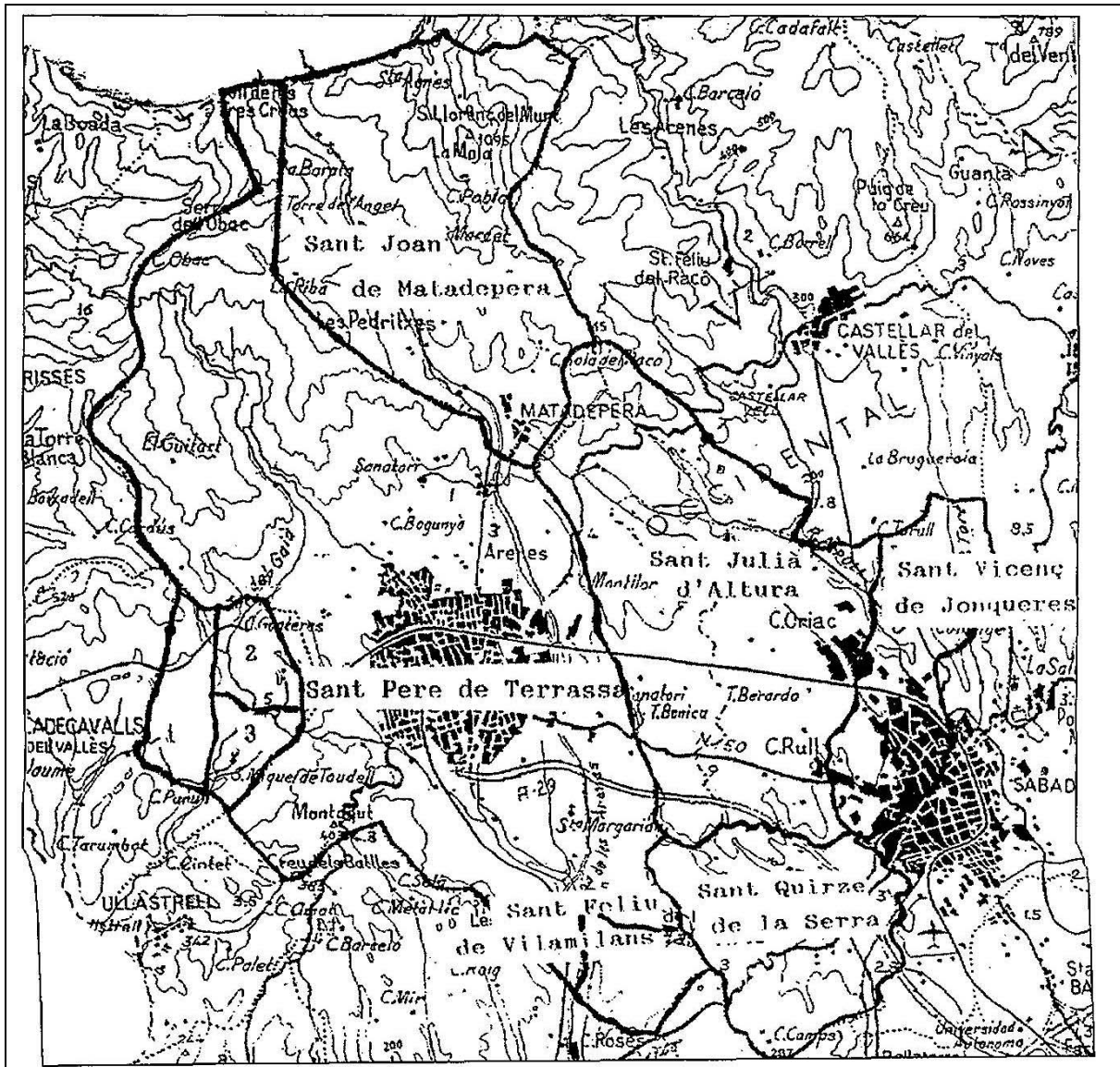
El 1280 s'esmenta a les *Rationes decimarum* com a parròquia exempta de pagament.

La parròquia de Sant Julià d'Altura forma part clarament des del 1380 (és una de les parròquies que apareixen a la venda del bovatge de Pere III com integrada al terme del castell de Terrassa) fins el 1848 del conjunt parroquial del terme de Terrassa junt amb les de Sant Pere, Sant Vicenç de Jonqueres, Sant Quirze, Santa Maria de Toudell, Sant Miquel de Toudell i Sant Martí de Sorbet.

Sembla que el 1562 es produí la separació de la Universitat de Terrassa i la Universitat Forana de Sant Pere, passant a formar part d'aquesta última. Posteriorment aquest nou municipi de Sant Pere es disgregà el 1904 passant la parròquia que ens ocupa a pertànyer a Sabadell.

Com assenyala Baró i Cabrera, una particularitat que presenta aquest terme parroquial consisteix en el fet que els límits eclesiàstics no coincideixen amb els límits civils del castell de Terrassa, de manera que inclou quatre masies pertanyents al terme del castell de Castellar (can Font, ca n'Avellaneda, Ribatallada i can Massaguer.

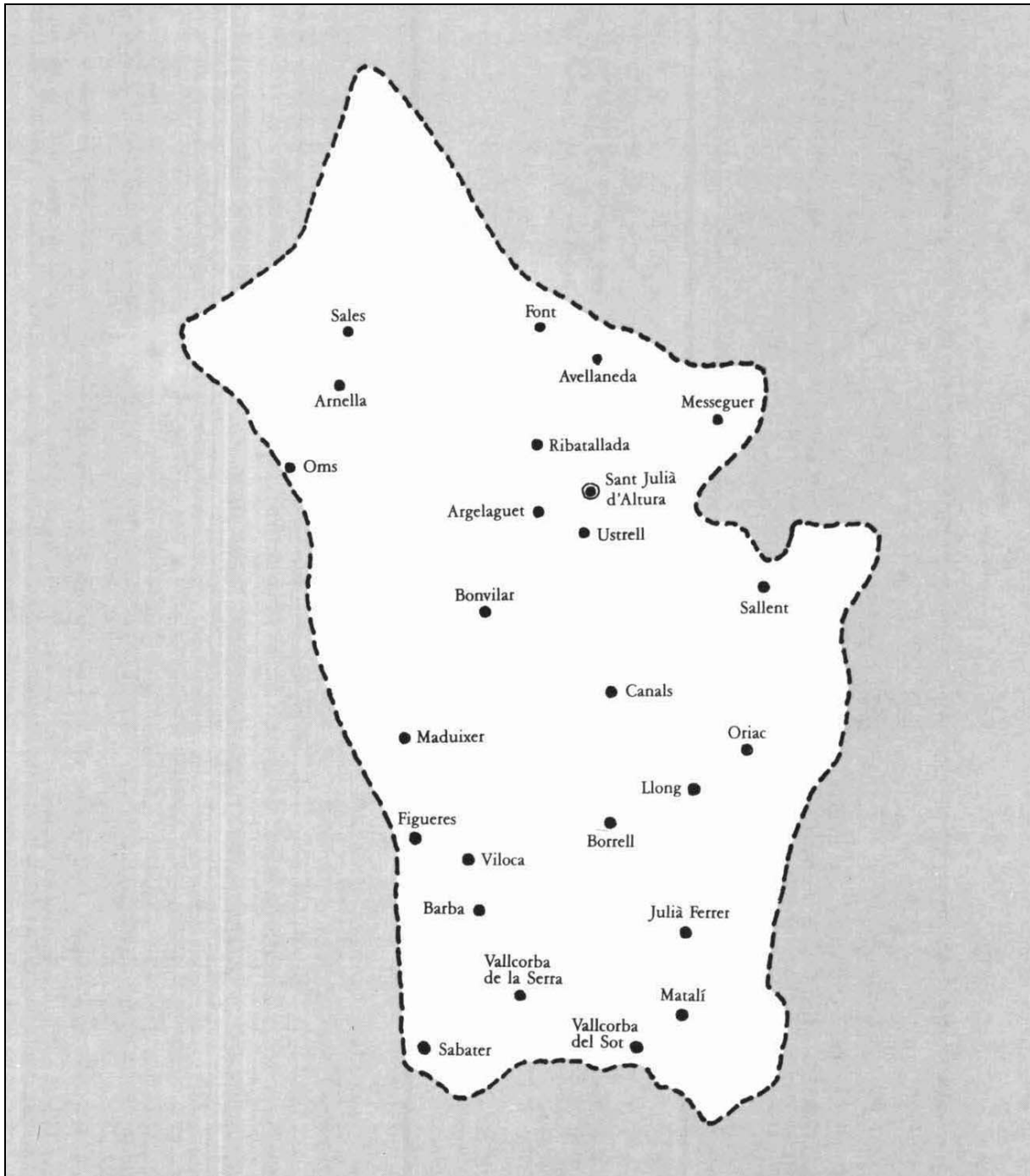
³ BARÓ I CABRERA, R.(2014)

Parròquies del terme del castell de Terrassa (1. Sant Martí de Sorbet, 2. Santa maria de Toudell, 3. Sant Miquel de Toudell). Font: Baró i Cabrera, R.(2014).

Es tractà així d'una parròquia rural que aglutinà tot un conjunt de masos dispersos alguns dels quals ja han desaparegut sense deixar rastre (can Julià Ferrer, Vallcorba del Sot i can Viloca de la pedra Blanca) i altres han estat totalment enderrocades i substituïdes per noves edificacions mantenint la seva dedicació a l'agricultura (Vallcorba de la Serra –avui can Coniller- i Mas Canals). Tres d'elles estan es troben en un ràpid procés de degradació; Can Llong, ca n'Oriac i Ribatallada. La majoria, però, continuen habitades amb usos diversos que van des de l'explotació agropecuària a restaurants o equipaments municipals: can Font, ca n'Avellaneda, can Messeguer, can Sales, ca n'Arnella, ca n'Arguelaguet, ca n'Ustrell, can Barba, can Sabater del Torrent, can Sallent (can Deu des de 1637), can Maduixer

(actualment can Viver de la Torrebonica), can Matalí (actualment can Gambús) i can Borrell (Castellarnau o Berardo)⁴.

Masies depenents de la parròquia de Sant Julià d'Altura al segle XVII. Font: Roig i Deulofeu, A.; Massagué i Torné, J.; Fernández i Lòpez, Ll. (1988).

⁴ ROIG I DEULOFEU, A.; MASSAGUÉ I TORNÉ, J.; FERNÀNDEZ I LÒPEZ, LL. (1988).

El temple de sant Julià d'Altura

El temple que ens ha arribat és el resultat de diverses fases constructives: un edifici de planta rectangular amb absis també rectangular i vuit capelles laterals. Compta amb un cimbori de cúpula esfèrica sobre l'absis principal. Sembla que aquesta darrera església fou construïda entre el 1611 i el 1616.

De la construcció destaca la torre del campanar, ubicada als peus de l'església amb un basament de pedra i una espadanya associada de finals del segle XIII o segle XIV. El coronament superior del campanar, de cos octogonal i finestres allargassades correspon a una obra datada de l'any 1693.

3.2 Antecedents arqueològics.

A l'historiador Josep Soler i Palet es deu el primer estudi documental plasmat en una monografia històrica. Aquesta obra fou completada posteriorment, l'any 1961, per Andreu Castells i Peig, qui confeccionà la primera planimetria de l'església.

Durant els anys 1986 i 1987 un grup de col·laboradors del Museu d'Història de Sabadell efectuaren un aixecament planimètric exhaustiu del conjunt.

L'any 1990 les obres de pavimentació de l'edifici de la rectoria motivaren la realització d'un primer sondeig arqueològic que afectà nivells superficials i propicià una intervenció arqueològica d'urgència a la sala del menjador dirigida per Marta Sancho i Planas. Aquesta intervenció va permetre documentar, per sota els nivells i les osseres d'època moderna, part d'una necròpolis medieval.

Finalment, entre juliol de 1998 i febrer de 1999 es van dur una sèrie de d'intervencions arqueològiques al complex de Sant Julià d'Altura dirigides per l'arqueòleg Jordi Roig i Buxó.

Així, l'excavació de la pràctica totalitat del subsòl de l'edifici de l'església permeté establir una seqüència evolutiva per al jaciment basada, a grans trets, en quatre grans fases⁵:

Fase I (segles IX-X): Es caracteritza per la presència d'una necròpolis d'època altmedieval amb tombes en fossa de tipus antropomorf. No ha estat possible constatar, per ara, l'existència d'una església preromànica en relació a la necròpolis.

⁵ ROIG; COLL (2003).

Fase II (segles XI-XIII). Es caracteritza per la construcció d'una església romànica amb absis semicircular a llevant i un campanar de torre al costat de tramuntana. Es documenta un sitjar interior i una necròpolis que rodeja l'edifici.

Fase III (final segle XIII/inici segle XIV- segle XVI). Caracteritzada per les obres de reforma i ampliació de l'església , amb la construcció d'una nau lateral adossada al costat de migdia de l'església romànica, juntament amb una capella amb absis de planta rectangular en el costat de tramuntana i un campanar d'espada als peus de l'església.

Fase IV (1611/1616-XIX). Durant aquesta fase es porta a terme la construcció de l'església barroca, i s'enderroca totalment l'edifici precedent. Aquest nou temple és el que ens ha perdurat fins l'actualitat.

4 MÈTODE EMPRAT EN EL TREBALL DE CAMP.

El mètode de registre emprat en la present intervenció arqueològica s'inspira en el proposat per E.C. Harris⁶ i per A. Carandini⁷. Es tracta del registre objectiu dels elements (murs, estructures de combustió, paviments, tombes...) i estrats (de terra amb o sense material arqueològic) que s'exhumen. Es realitza una numeració correlativa d'aquests sota el nom d'**Unitats Estratigràfiques (U.E.)** que individualitzen els uns dels altres. Cada Unitat Estratigràfica s'enregistra en una fitxa en la que s'indica: la seva ubicació, la situació en les plantes i seccions, la definició i la seva relació posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb que es relaciona.

L'organització i registre sobre el terreny és de tres tipus:

- Registre estratigràfic, amb Unitats Estratigràfiques **U.E.**
- Registre gràfic, amb el qual queden registrades les estructures i/o estrats mitjançant fotografia, topografia i dibuix arqueològic.
- Registre de materials mobles, que implica el seu rentat, marcatge, tria tipològica i inventari.

Pel marcatge o siglat de totes les peces, aquestes queden registrades amb el codi d'intervenció arqueològica, **SJA'2015** (Sant Julià d'Altura), i la U.E. (estrat) del que procedeixen, afegint, a les formes que es dibuixen, un número d'inventari.

⁶ HARRIS, E.C. 1979.

⁷ CARANDINI, A. 1996.

5 DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS.

La intervenció arqueològica fou motivada per les obres d'instal·lació d'una nova tanca a l'accés del cementiri de l'església.

Les feines es basaren en la supervisió de l'obertura de les rases que havien d'allotjar la sabata de fonamentació de la nova tanca del cementiri.

Les dues rases s'obriren a banda i banda de l'escala d'accés al cementiri. La rasa nord feia 1'90m de llarg, 50cm d'ample i 60cm de fondària als quals se'ls ha de sumar 1m més de rebaix que afectà a l'estratigrafia que hi ha al talús rere l'antic mur del cementiri.

Una primera observació acurada del talús ja va permetre veure com aquest era reblert per un nivell, UE 101, que presentava gran quantitat d'ossos humans abocats que presentaven diferents orientacions i inclinacions, sense, evidentment, cap connexió anatòmica. Un cop aquest petit rebaix arribà al geològic, UE 102, es documentà part d'un enterrament conservat en posició primària, UE 103.

L'enterrament, el qual només es pogué documentar de manera molt parcial malgrat es pogué lateralitzar, deixava veure part del coxal, el fèmur i la tibia dreta d'un individu adult que presentava una orientació nord (peus)-sud(cap). No fou possible detectar cap estructura relacionada amb l'enterrament, tant negatives – una possible fossa-, com positives

–restes d'un possible contenidor funerari- ni materials associats. En comprovar que l'enterrament no quedava afectat per la rasa ni per l'obertura del talús, previ consens amb l'arqueòleg territorial de la Generalitat de Catalunya, es protegiren les restes amb geotèxtil i es tornaren a colgar, sense excavar les restes funeràries.

Així, un cop afectat el talús en 25cm en direcció oest per tal d'instal·lar un tub de drenatge darrera el nou mur de tanca s'obrí la **rasa 1**, ubicada a la meitat nord. La rasa s'obrí mitjançant màquina retroexcavadora que rebaixà el nivell geològic en 40cm de potència. Aquest rebaix no oferí cap resta arqueològica.

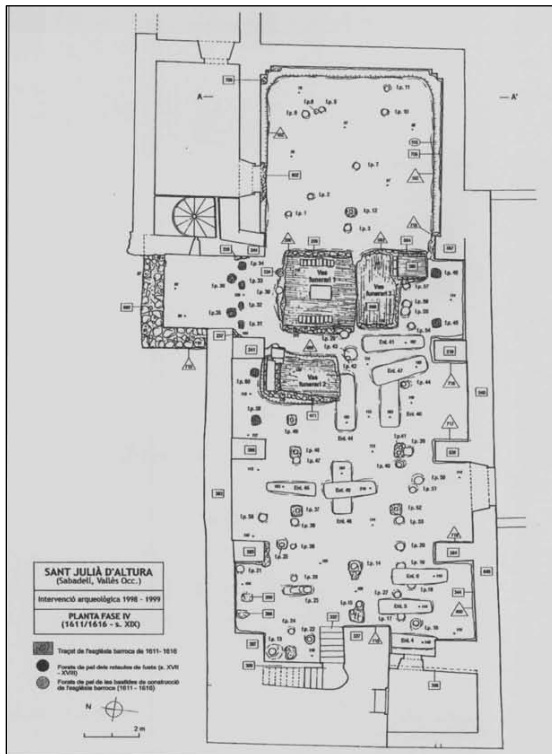
Seguidament s'obrí la rasa 2 al costat sud de l'escala. En aquest cas la rasa feia 2m de llarg per 0'50m d'ample i 0'60m de fondària. En aquest cas també es rebaixà el talús posterior d'1m d'alçada en 25cm en direcció oest.

Novament la rasa afectà el subsòl geològic que no oferí cap mena de resta arqueològica.

6 CONCLUSIONS.

La intervenció arqueològica duta a terme a l'església de Sant Julià d'Altura (Sabadell), vinculada amb la reedificació del mur de façana del cementiri ha permès la detecció i documentació de part d'una inhumació al límit el cementiri actual. L'actuació propicià l'exhumació d'una petita part d'un individu adult col·locat en decúbit supí i orientació nord-sud. No es documentaren restes estructurals vinculades a l'enterrament ni materials associats.

Malgrat això és probable que la inhumació estigui encabida cronològicament dins l'època moderna atenent els paral·lels documentats al mateix temple durant les excavacions dutes a terme el 1998-99 per J Roig. Segons es desprèn de l'estudi fet per aquest autor els enterraments que documentà amb aquesta orientació (nord-sud) pertanyien al període comprés entre els segles XVII i XIX, malgrat en aquest mateix període també n'hi havien amb orientació est-oest.

A banda d'aquesta inhumació es documentà com el nivell de circulació de

l'actual cementiri s'havia creat mitjançant l'aportació de terres (1m de potència) que contenien grans quantitats d'ossos provinents d'enterraments anteriors efectuats a redós de l'església. Aquests ossos apareixien sense cap mena de connexió anatòmica presentant múltiples orientacions i inclinacions. L'aportació d'aquestes terres que conformen l'actual nivell de circulació del cementiri s'efectuà en època contemporània.

7 BIBLIOGRAFIA.

BARÓ I CABRERA, R.(2014): *La divisió parroquial del terme del castell de Terrassa*. Terme, 29. Terrassa.

CALVET, J.; BENAUL, J.M. (1984): *Sabadell tal com era*. Ajuntament de Sabadell.

CARRERAS, M. (1932): *Elements d'Història de Sabadell*. Edicions de la comissió de cultura de l'Ajuntament de Sabadell. Sabadell.

CARANDINI, A. (1997): *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Crítica. Barcelona.

FORRELLAD, M.LI. i MIRÓ, M. (1997): *El capbreu dels senyors de Sabadell (segle XIV)*. Dins a Arraona, núm. 21. Sabadell.

HARRIS, E.C. (1991): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Crítica. Barcelona.

ROIG I DEULOFEU, A.; MASSAGUÉ I TORNÉ, J.; FERNÀNDEZ I LÒPEZ, LL. (1988). *Sant Julià d'Altura*. Arraona, 3. Sabadell.

ROIG, J. – COLL, J.M. (2003), "L'església de Sant Julià d'Altura (Sabadell, Vallès Occ.)", II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya, Sant Cugat del Vallès, 18-21 d'abril de 2002, Acram, Barcelona, Actes, volum II, p. 598-616.

SUBIRANA, R. (1968): *Memòries històriques, arqueològiques i de museus*. Museu d'Història de Sabadell, Carpeta 2, pàg. 404. Sabadell.

8 DOCUMENTACIÓ GRÀFICA.

8.1 FOTOGRAFIES.

Complex de l'església de Sant Julià d'Altura.

Complex de l'església de Sant Julià d'Altura. En primer terme el cementiri.

Zona on s'havien de desenvolupar les obres.

Zona on s'havien de desenvolupar les obres.

Talús adjacent a la rasa 1.

Detall dels ossos al talús adjacent a la rasa 1.

Ampliació del talús.

Obertura de la rasa 1.

Obertura de la rasa 1.

Restes de l'individu UE 103.

Restes de l'individu UE 103.

Rasa 1 un cop finalizada.

Obertura de la rasa 2.

Obertura de la rasa 2.

Rasa 2 un cop finalitzada.

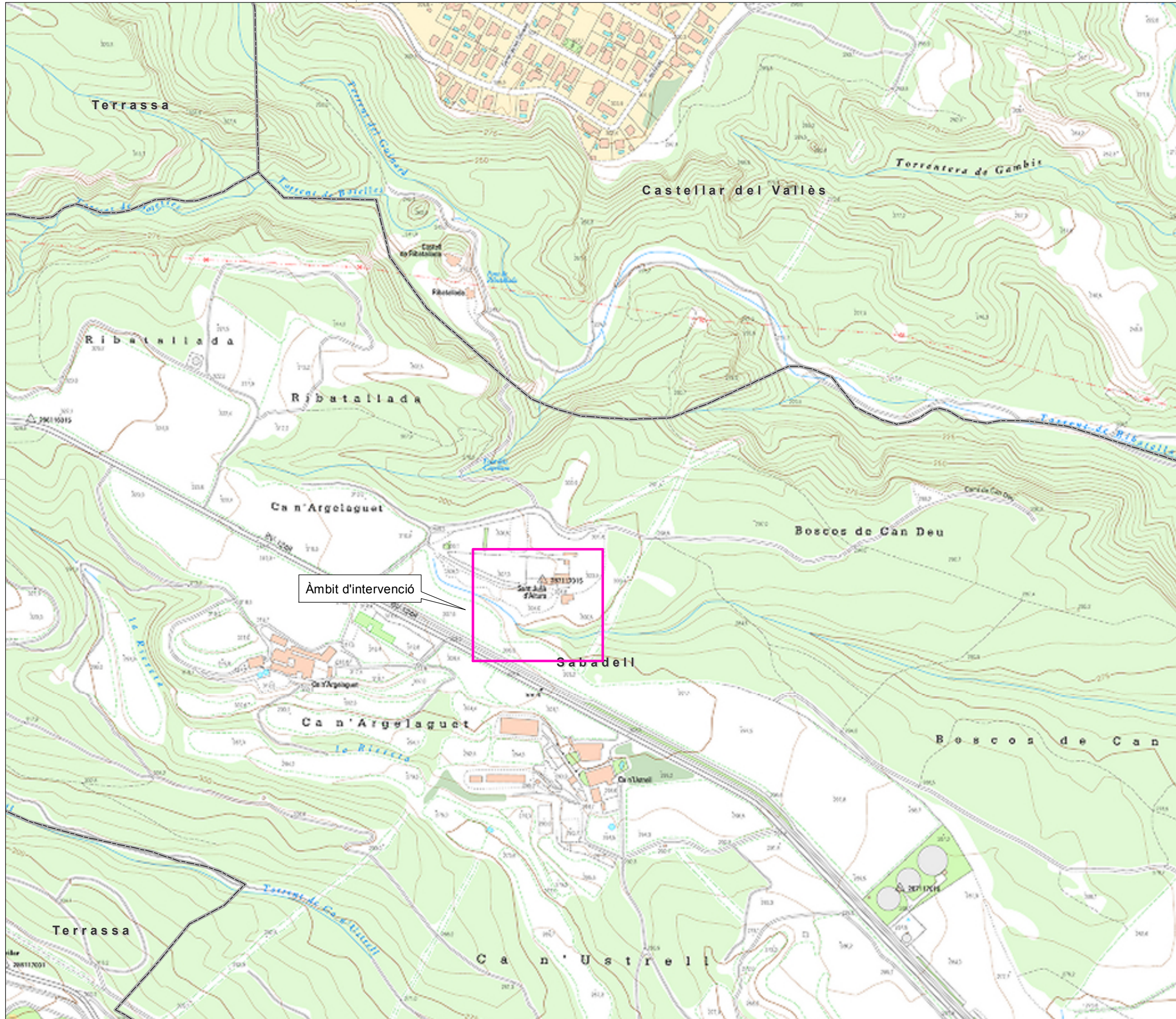

Ubicació de les rases 1 i 2.

Protecció de les restes de l'individu UE 103.

8.2 PLANIMETRIA.

NOM DEL PROJECTE

Intervenció arqueològica a l'església de Sant Julià d'Altares

MUNICIPI

Sabadell

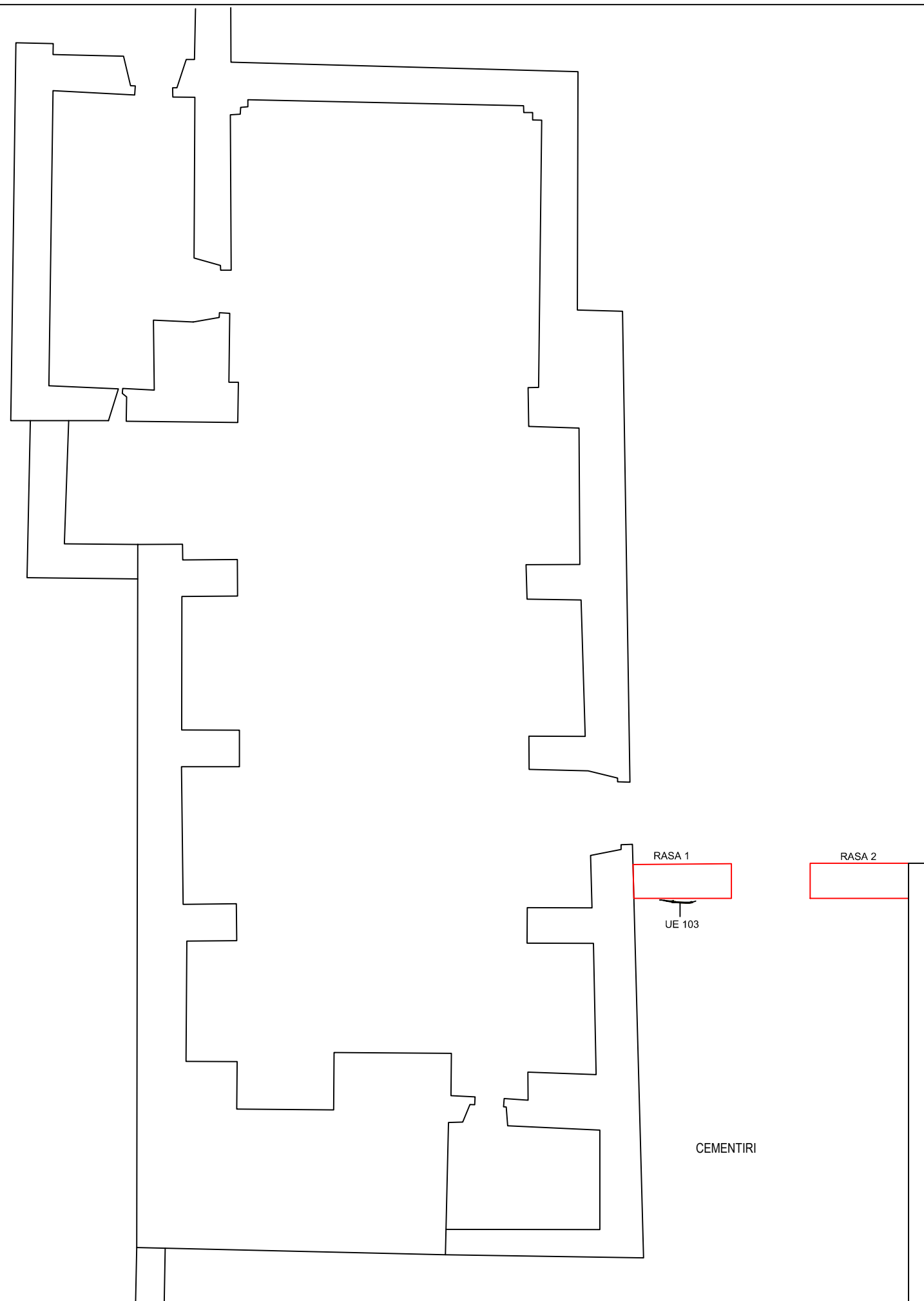
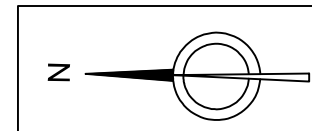
COMARCA

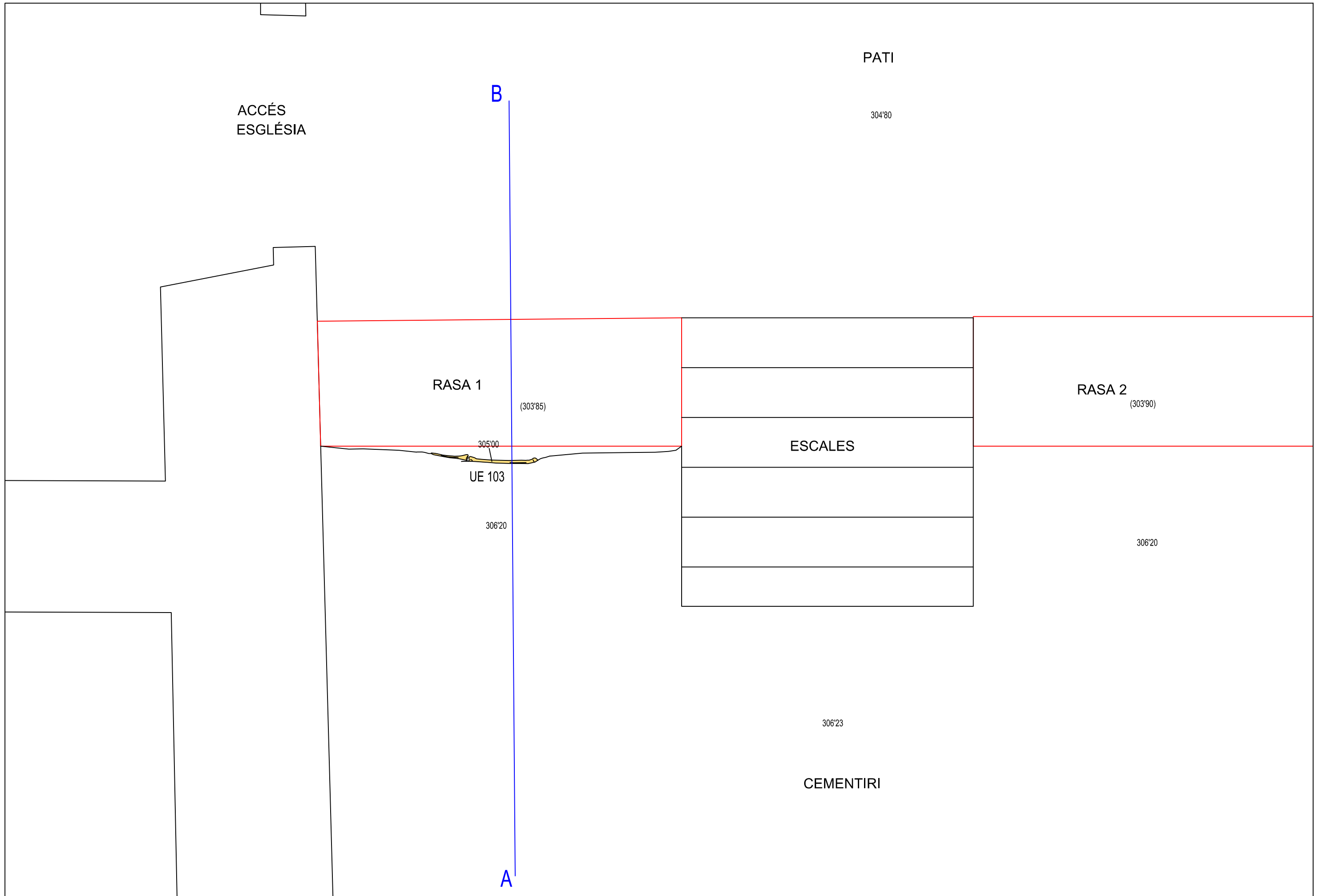
el Vallès Oriental

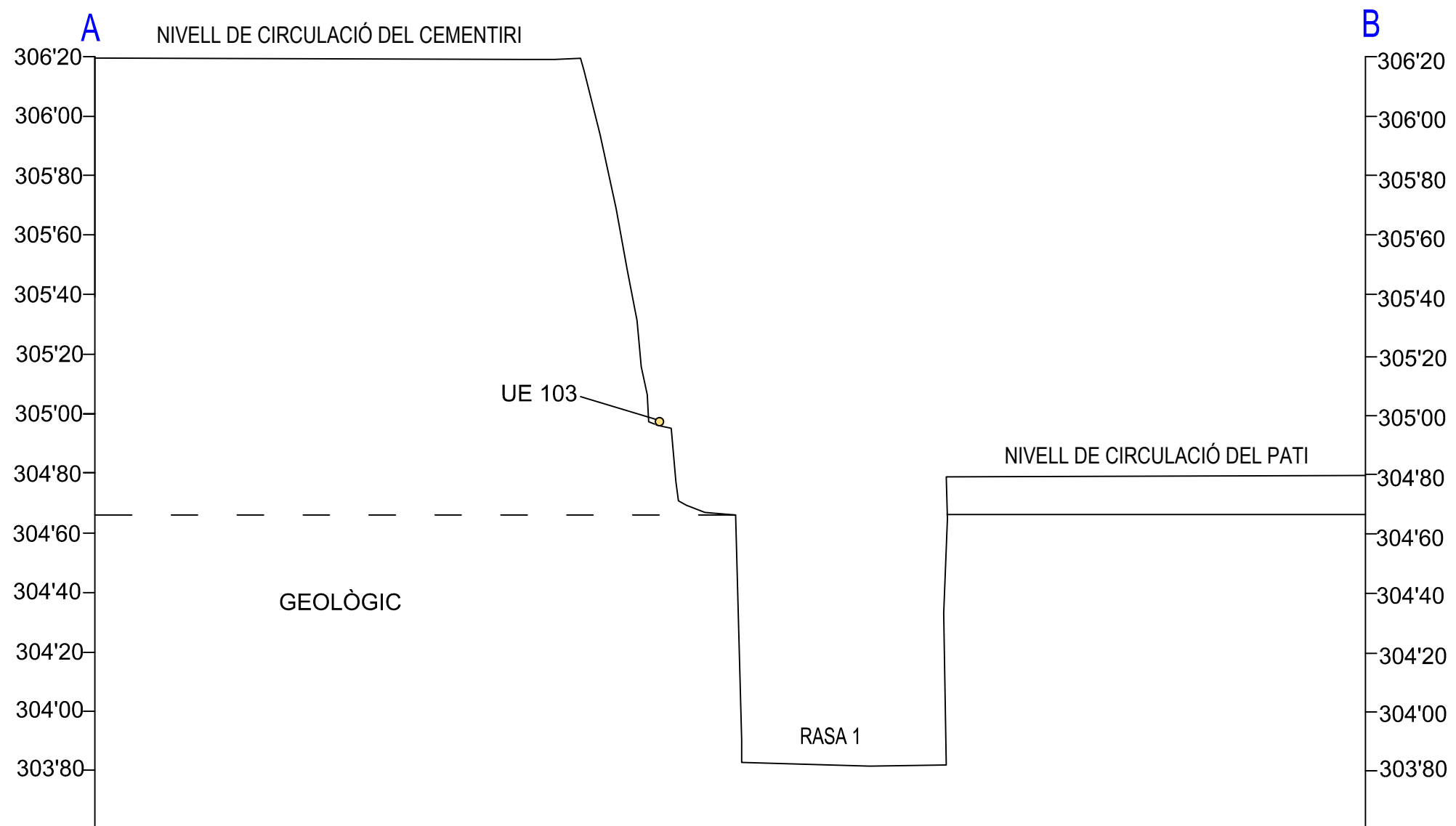
LLEGGENDA

—— Límit municipal

9 RELACIÓ I DESCRIPCIÓ DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES.

Nom Jaciment/Codi: SANT JULIÀ D'ALTURA 2015 (SABADELL)			U.E.: 101
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Anivellament		
Textura: Argilosa	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres			
Composició Orgànica: Os humà			
Composició Artificial:			
Color: Marró clar	Cota Superior: 0,00 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 102-103			
Fase Cronològica: Època moderna (XVI-XVIII)		Datació:	
Interpretació: Aportació de terres per aixecar el nivell de circulació del cementiri.			

Nom Jaciment/Codi: SANT JULIÀ D'ALTURA 2015 (SABADELL)			U.E.: 102
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Geològic		
Textura: Argilosa	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 0,00 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)	
Relacions Físiques: És cobert per: 101-103			
Fase Cronològica:		Datació:	
Interpretació:			

Nom Jaciment/Codi: SANT JULIÀ D'ALTURA 2015 (SABADELL)		U.E.: 103	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Inhumació	
Composició Geològica:			
Composició Orgànica: Os humana			
Composició Artificial:			
Color: Blanc	Cota Superior: 0,00 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)	
Amplada: 0,00 (en metres)	Longitud: 0,00 (en metres)		
Relacions Físiques:			
Cobreix a: 102			
És cobert per: 101			
Fase Cronològica: Època moderna (XVI-XVIII)		Datació:	
Interpretació: Restes d'una inhumació d'un individu adult en decúbit supí.			